

ORIENTAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Open Access, Peer Reviewed Journal

Scientific Journal

 www.inno-world.uz

 +998 33 0178868

**INNOVATIVE
WORLD**

**ORIENTAL JOURNAL OF
ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH**

**Volume 2, Issue 6
Sentabr-Oktabr 2024**

Journal has been listed in different indexings

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

The official website of the journal:

www.inno-world.uz

Andijon-2024

LINGVOPOETIKA XUSUSIDA BA'ZI TAHLILLAR

Tojiboyeva Muhayyo Elmurod qizi

Mustaqil izlanuvchi

KALIT SO'ZLAR

lingvopetika, tilshunoslik,
adabiyot, tadqiqot, atama,
tahlil, yozuvchi, badiiy asat,
nazariya

ANNOTATSIYA

Lingvopoetika ancha ilgari paydo bo'lgan soha bo'lib, bu termin ifodalangan tushuncha tarkibidagi fanlar qadimdan filologik sohaning tarkibida, bu soha esa ijtimoiy fanlar qatorida, xususan, falsafa tarkibida o'rganilgan. Oz fursat o'tgach, lingvistika va poetika kabi fanlarning yangi ilmiy tushunchalar va ilmiy paradigmalari sifatida mustaqil fanga aylanishi ikki fan oraliqidagi tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirdi.

Hozirgi rivojlanayotgan davrda har bir millat, har qaysi mustaqil davlat o'z milliy manfaatlarini ta'minlash, bu borada, avvalo, o'z madaniyatini, azaliy qadriyatlarini, ona tilini asrab-avaylash va rivojlantirish masalasiga ustuvor ahamiyat qaratishi tabiiydir.

Badiiy asarning lingvopoetik tahlili tilning nazariy tomonlari, ijtimoiy funksiyalari va inson ma'naviyatining in'ikosi ekanini bir butun holda tasavvur etishimizga imkon yaratadi. Chunki lingvopoetika o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra filologiya sohasi tarmoqlarini o'zida mujassamlashtirishga, uning bir butunligini ta'minlashga qaratilgandir. "O'zbek tilining davlat tili sifatida nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni ham ayni tilshunosligimiz rivojini ko'zlamogda. Lingvopoetik tahlil jarayoni faqat yozuvchining tili va uslubi haqida ma'lumot berish bilan chegaralanmaydi, balki asar yaratilgan davr tilining o'ziga xosligi, yozuvchining so'z boyligi, til vositalarining ifodalanish usullari, badiiy tasvir vositalarining til faktlari vositasida aks ettirilishi, umuman, tilni uning barcha sathlari yuzasidan tahlil qilishdan iborat bo'ladi. Shu o'rinda davlatimiz rahbari so'zi bilan aytadigan bo'lsak, "davlat tilining sofligini saqlash, uni boyitib borish va aholining nutq madaniyatini oshirish" bizning ustuvor maqsadimizdir. Bugungi globalashuv jarayonida har bir davlat o'z ona tilining korpusini yaratish muammosi ustida va tilshunosligining har bir sohasini yuksaltirish borasida bosh qotirmogda.

Mamlakatimizda badiiy adabiyot tiliga qiziqish va uni tahlil qilish o'zbek tilshunosligining muhim masalalaridan biri sifatida 60-yillarda keng quloq yozdi. Bu yangi soha lingvopoetika deb nom oldi va ushbu sohada faoliyat yurituvchilar soni ham tobora ortib bordi. Bugungi kunda o'zbek tilshunoslari ham mazkur sohada yetakchi o'rinlarda desak, mubolog'a bo'lmaydi. Ma'lumki, globalashuv va integratsiyalashuv jarayonida ilm-fan oldiga misli

ko'rilmagan darajada dolzarb masalalarni qo'ydi. Endilikda badiiy matnni har tomonlama chuqur tadqiq qilish, undagi lingvistik, stilistik va semantik qirralarini o'rganish jarayoni asosiy masalalardan biri bo'ldi. Badiiy matndagi lingvistik elementlari muhokama qilish negizida undagi qo'llanilgan metafora, maqol, so'z o'yini, masal, tashbeh singari shakl va mazmun bilan bog'liq muammolar jahon tilshunos olimlarining oldiga qator vazifalarni bajarishga keng yo'l ochdi. Avvalo lingvopoetika nima? –degan savolga javob berish lozim. Mazkur savolga tilshunos Z.Sh.Ashurova shunday javob beradi: "Bu soha badiiy matnni til sathlari negizida tadqiq qilishni masalaning bir qirrasini qamrab olishi tabiiy. Negaki, tilning benihoya keng imkoniyatlarini ishga solib, undagi leksik birliklar bo'ladimi, grammatik birliklar bo'ladimi, grammatik birliklar bo'ladimi, barchasini qamrab olish nazarda tutiladi. Lingvopoetik tahlil usuli shundan iboratki, badiiy matndagi ijodkorning individual uslubiga xos qirralarini kashf etish bilan birgalikda so'z va gap ma'nolarining o'zaro yaxlitligi, birikuvini tadqiq qilishni nazarda tutadi".

"Angliya adabiyotida xizmatkor (oqsoch) obrazini yaratishda lingvopoetik vositalar" ilmiy maqolasi mualliflari A.A.Kasimov hamda S.O.Tursunova lingvopoetika borasida shunday fikrni ilgari suradilar: "Lingvopoetika lingvistik poetikaning qisqargan shakli bo'lib, badiiy asarlarda qo'llanilgan lisoniy birliklarning (fonetik, morfemik, leksik va boshq.) badiiy-estetik vazifalarini, tilning konnotativ (ko'chma) ma'nosini o'rganadi. Boshqacha aytganda, lingvopoetika tilshunoslikning badiiy nutqni o'rganuvchi bo'limidir. Badiiy nutq badiiy adabiyotning bayon qilish vositasi sanaladi". Demak, Z.Sh.Ashurova lingvopoetika badiiy matn tahlili, A.A.Kasimov hamda S.O.Tursunova esa badiiy nutq o'rganiladigan bo'lim sifatida qaramoqda. Mazkur soha uchun ikkinchi ta'rif bir qadar to'g'ri va aniqligi bilan birinchi farazdan ustunroqdir.

Badiiy asar tilini tilning aynan estetik vazifasi namoyon bo'lishi tarzida o'rganuvchi sohani "lingvistik poetika" - "lingvopoetika" deb nomlash filologiya ilmida ancha turg'unlashgan hamda "lingvistik poetika"ning filologik ilmlar tizimida alohida mustaqil fan sifatidagi o'rnini aniqlashtirishga bag'ishlangan ko'pgina tadqiqotlar yaratilgan.

Lingvopoetika ancha ilgari paydo bo'lgan soha bo'lib, bu termin ifodalangan tushuncha tarkibidagi fanlar qadimdan filologik sohaning tarkibida, bu soha esa ijtimoiy fanlar qatorida, xususan, falsafa tarkibida o'rganilgan. Oz fursat o'tgach, lingvistika va poetika kabi fanlarning yangi ilmiy tushunchalar va ilmiy paradigmalari sifatida mustaqil fanga aylanishi ikki fan oralig'idagi tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirdi. Lingvopoetika sohasiga bo'lgan bunday ehtiyoj ikki fan ham birdek hizmat qiluvchi uslubshunoslikning taraqqiyoti bilan bog'liq bo'ladi. O'zbek xalq og'zaki ijodi namunalariining betakror badiiyati, siru sinoatga to'la qonuniyat tilsimlari, lingvofolkloristika masalalarini teran tadqiq etgan filolog B.Sarimsoqov til badiiyati muommosini o'rganishda tilshunos va adabiyotshunoslarning doimiy hamkorligini targ'ib etishdan charchamagan olim edi.[8.21] U shunday

ta'kidlaydi: "...Tilshunosmi yoki adabiyotshunosmi, lingvopoetikada, badiiylik (obrazlilik) masalalarida birlashib ketishlari lozim, shundagina ular haqiqiy filologga aylanadilar. Badiiylik muammolari esa sof filologik muammolaridir".

Ayniqsa, M.Yo'ldoshev tomonidan badiiy matn lingvopoetik xususiyatlarining o'zbek tilshunosligida birinchi marta dissertatsion planda tadqiq etilishi bu boradagi ishlarni yana bir pog'ona yuqoriga ko'tardi. Olim badiiy matnni lingvopoetik tahlil qilishga bag'ishlangan doktorlik dissertatsiyasida badiiy matnda tilning estetik vazifasining namoyon bo'lish tarzi o'zbek adabiyotining eng sara asarlari misolida tahlil qilingan, badiiy matnning mazmuniy turlari hamda intertestuallik muammosi faktik materiallar asosida tasnif va tavsif qilingan, badiiy matnni lingvopoetik tahlili tamoyillari ishlab chiqilgan, shuningdek, badiiy matnning shakllanish tarzi va unda ishtirok etuvchi lisoniy omillar o'rganilib, badiiy matnda fono-grafik, leksik, morfologik va sintaktik vositalarning poetik aktuallashish mexanizmlari aniqlangan.

Adabiyotlar:

1. Ma'rufjon yo'ldoshev. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari.- T, "O'zbekiston fanlar akademiyasi", 2007.
2. Аврорин В.А Проблемы изучения функциональной стороны языка. – Л., 1975.С. 44
3. Abdurahmonov X., So'z estetikasi.- T, "Fan", 1981.
4. Yo'ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. Toshkent, Fan – 2007.
5. Mukarramov M. O'zbek tilida o'xshatish. Toshkent: 1976.
6. Boboyev T., Boboyeva Z. Badiiy san'atlar. TDPU, 2001.
7. www.ziyo.net